

Мурашкін Михайло Георгійович
доктор філософських наук, професор,
професор кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНІ ВИМІРИ СВІТОГЛЯДНОСТІ В КОНТЕКСТІ ФІЛОСОФСЬКИХ ЗНАНЬ (РЕЛІГІЄЗНАВЧИЙ АНАЛІЗ)

Соціально-гуманітарні виміри світоглядності в контексті філософських знань досліджуються на прикладі стану ІНШОГО сучасної філософії. У дослідженні дух виступає як «самодостатня сутність (субстанція)» [6, с. 265].

Стан ІНШОГО присутній у всілякому містицизмі, у всілякому апофатизмі: християнському, брахманістському, буддистському, даоському. Стан ІНШОГО може бути присутнім у людині суто спонтанно й поза містицизмом, коли людина не торкається ніякого містицизму. І тому постмодерністський постулат Жака Деріда про «апофатичний дискурс і повинен зачинатися молитвою, яка визнає, описує і підтверджує своє призначення: досягти Іншого» [2, с. 279], є постулат необов'язковий. Тут Інший з великої літери, тобто стан ІНШОГО.

Стан ІНШОГО може виникнути поза всяких молитов. І може бути зафіксованим усілякою культурою: європейською, арабською, індійською, китайською. Але також може бути зафіксованим без яких-небудь традицій. «Навіть якщо християнська негативна теологія і зобов'язана багато чим платонівській і неоплатонівській діалектиці» [2, с. 280], то ця зобов'язаність необов'язкова. Так, існує брахманська негативна теологія, буддистська. Існує даоська негативна теологія, виникнення якої не пов'язане з платонівською і неоплатонівською діалектикою. Стан ІНШОГО, відображений у всіх цих культурах, може виникнути в людини, яка не має зв'язку з усіма цими культурами. І ця людина на основі свого досвіду може започаткувати власний напрям культури, не пов'язаний ні з християнством, ні з брахманізмом, ні з буддизмом, ні з даосизмом, адже стан ІНШОГО є в природі людини. І людина, переживши цей стан, може розвивати власний напрям культури, може розвивати напрям, зовсім не пов'язаний із релігією й апофатичним містицизмом. Хоча культура, за традицією, багато чого передає щодо стану ІНШОГО.

Жак Деріда помічає, що «важко читати Гегеля, не беручи до уваги апофатичну традицію, яка була аж ніяк не чужою йому, принаймні, через переосмислення праць Бруно і, отже, Миколи Кузанського, Майстера Екгарта» (Деріда 2001: 280). Але постмодернізмом помічено, що традиції, навіть ті, що не пов'язані одна з одною, усе одно говорять про присутність певної по-

рожнечі, говорять про внутрішню порожнечу. І це враження від стану ІНШОГО, за якого зникають думки й панують порожність і тиша. Цю порожність і тишу можемо побачити як в апофатизмі Китаю, так і в апофатизмі Греції. Тут Лао Цзи і даосизм такий самий, як Платон і неоплатонізм. Тут у своїй основі медитативні техніки подібні одна одній. Тут діалектика приходить «як до мислення про іншого» [2, с. 284]. Мається на увазі стан ІНШОГО. Діалектика приходить не як абсолютна небуттєвість, не як протилежність Буттю, а приходить як мислення про іншого. Тут немає негативної дискурсивності як абсолютного, бо є конкретний стан ІНШОГО, про який мовиться, який відображається в тій чи іншій формі. Тому в дискурсі «не *те* і не *це*» також розуміється як «і *те*, і *це*». Тобто діалектика тлумачить про те, що не є Буттям, але в той же час не є і ніщо. У діалектиці ми постійно зустрічаємо роздуми «не *те* і не *це*», яке одночасно є «і *те*, і *це*».

Заслуга постмодернізму в тому, що він відкрив два шляхи вирішення проблем. Ці шляхи радикальні: «неоантропоморфне і неотелогічне» [2, с. 287]. Тобто в розумінні стану ІНШОГО ми можемо віднести вирішення проблеми до сфери антропології, де мовиться про стан ІНШОГО як про певний стан, який є в природі людини і який компенсує недоліки цієї людини. Інший шлях – це теологія як роздуми про щось надприродне. І це все – мова про стан ІНШОГО, тому що існують такі натяки, як «нічого не трапляється через неї, завдяки їй, дорівнює – як нічого не трапляється і по відношенню до неї самої» [2, с. 287]. Тобто мова йде про стан людини поза всіляких форм, поза всілякої визначеності. Але тут все-таки присутня байдужість і безтурботність. Це Хора. «Хора не є щось позитивне, рівно, як і негативне. Вона – безтурботність» [2, с. 288]. Тобто вона є стан ІНШОГО.

Теологія буває різна. І символічна, і містична. Бог розуміється теж по-різному. І у формі, і поза формою. Але йде відкидання певних уявлень. «Відкидання всяких норм і звичних уявлень і перехід у “безгрунтовне” існування, існування з “ніщо” – це, можливо, єдина можливість “трансцендуючої” свідомості опинитися за межами досвідного знання в її прагненні з’єднатися з Богом або Абсолютом» [1, с. 66].

Бога розуміють по-різному. Але щоб доторкнутися до нього, щоб до нього здійснитися, треба мати незасмічений і незатьмарений розум. Про таке єднання з Божественним говорить постмодернізм, досліджуючи твори Діонісія Ареопагіта, Майстера Екгарта, Августина Блаженного. Постмодернізм помічає, що в цих творах Бог мудрий поза мудрістю, добрий поза добротою, могутній поза могутністю. Але розпізнати це можна «божественним іншим» (Деріда 2001: 295). Божественний інший – це стан ІНШОГО. Мова врешті-решт іде про стан людини. Жак Деріда говорить про «досягнення того стану оголеності, при якому маємо відсутність всіх і всіляких покровів» [2, с. 295].

Досліджуючи містичні твори щодо Божественного, філософи-постмодерністи концентрують увагу на порадах Майстера Екгарта про те, що людина повинна врешті заспокоїтись і замовкнути, дотримуватися мовчання.

Майстер Екгарт каже: «Зберігай мовчання» [2, с. 303]. І це задля того, щоб відчути це Вище, Божественне, стан ІНШОГО. Хоча вираз «свідомо мовчати» можна розуміти як вправу, як певне тренування для отримання певного стану свідомості, що не є спонтанним процесом виникнення стану ІНШОГО.

Щодо містичності метафізики філософи-постмодерністи розглядають твори своїх попередників, філософів модерністського періоду філософії. Так, наприклад, Жак Дерида досліджує твори Мартіна Гайдеггера, його метафізику буття. І тут про буття можна говорити як про «абсолютно іншого» [2, с. 305]. Цей абсолютно інший є стан ІНШОГО. Цей стан існує як конкретний стан людини, за якого компенсуються його слабкості. Але у філософії цей стан піднімається до рівня метафізичного розгляду. Тут «Для *Dasein*, таким чином, відкривається можливість запитування Буття, структура якого характеризується Гайдеггером як трансценденція» [2, с. 305]. А це – «рух до зовсім іншого» [2, с. 305]. Рух до зовсім іншого – це рух до зовсім іншого стану. Це рух до стану ІНШОГО як іншого стану, стану ІНШОГО «Я».

Постмодернізм через твори Дерида помічає, що Мартін Гайдеггер усуває навіть слово Буття. «Слово Буття ним перекреслюється» [2, с. 311]. Тобто остаточний результат постмодерністів-дослідників зводиться до того, що у філософії «метафізика є онто-теологія» [2, с. 311]. А відчуття присутності в людини – це її стан ІНШОГО. «Галюцинація не досягає повного розвитку: людина раптом відчуває поряд із собою чийось “присутність”, що займає певне місце в просторі, існуючи в особливій формі» [4, с. 60]. І «яка різниця між писаннями теології і писаннями про Буття» [2, с. 313]? А ніякої. А стани ІНШОГО отримати штучними методами неможливо. «Вони виникають несподівано і раптово, їх неможливо викликати за власним бажанням» [5, с. 302]. Медитації для цього замало. Медитацією отримують подібні стани. Та й сама медитація – це доволі розпливчате поняття, як це помічає постмодерністська філософія. Жак Дерида каже: «Раніше я позначав суверенну операцію через вираження “внутрішній досвід” і “межа можливого”. Тепер я позначаю її також як “медитацію”» [3, с. 432].

Шляхів до стану ІНШОГО немає. Це суто спонтанний процес. Але цей стан є реальним станом людини, і він має певні характеристики. Від того, від тої предметності, і з'являється в постмодернізмі такий напрям дослідження, як гетерологія.

---

1. Висоцька О. Є. Етика взаємодії суспільства з природою: морально-ціннісні основи екологічної культури. Дніпропетровськ: Акцент ПП, 2012.

2. Деррида Ж. Оставь это имя (Постскрипtum) «Sauf le nom». Как избежать разговора: денегации (Comment ne pas parler). *Деконструкция: тексты и интерпретация* / Е. Гурко. Минск: Экономпресс, 2001.

3. Деррида Ж. Письмо и различие. Москва: Академический Проект, 2000.

4. Джемс В. Многообразие религиозного опыта. Санкт-Петербург: Андреев и сыновья, 1993.

5. Ревонсуо А. Психология сознания. Санкт-Петербург: Питер, 2013.

6. Халапсис А. Зеркало Клио: Метафизическое постижение истории: монография. Днепр: Середняк Т. К., 2017.